

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ
В ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів
спеціальності 291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021**

УДК 327:303.6(07.034)

С69

Укладач М. І. Ус

Затверджено на засіданні кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу.

Протокол № 5 від 17.11.2020 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Соціологічні методи в дослідженні міжнародних відносин С69 [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до самостійної роботи студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня / уклад. М. І. Ус. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 29 с.

Подано значний перелік завдань і теоретичних вправ відповідно до тем робочої програми навчальної дисципліни, та методичні рекомендації щодо їхнього виконання, що будуть сприяти набуттю майбутніми фахівцями професійних компетентностей для проведення соціологічних досліджень і використання соціологічних методів у сфері міжнародних відносин.

Рекомендовано для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання.

УДК 327:303.6(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

Події останніх років, що відбуваються на світовій арені, спонукали фахівців із міжнародних відносин по-новому оцінити такі проблеми, як національні інтереси, конфлікти та війни, тероризм, національний суверенітет, зовнішня політика тощо. Це викликало необхідність у детальному розгляді й подальшому прогнозуванні їхнього стану, що знайшло відображення і в досліджуємих питаннях та використанні різних методів аналізу цих питань, зокрема соціологічних.

Мета навчальної дисципліни полягає у формуванні теоретичних знань загальних методологічних і методичних принципів планування та реалізації кількісних і якісних досліджень, набутті практичних навичок у проведенні основними методами соціологічного дослідження різних елементів міжнародних відносин, міжнародних політичних процесів, застосуванні соціологічної методології та методів наукового аналізу світових подій, взаємовпливу внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів за участю провідних акторів міжнародних відносин.

Навчальна дисципліна "Соціологічні методи в дослідженні міжнародних відносин" належить до циклу професійно-орієнтованих навчальних дисциплін підготовки бакалаврів за освітньою програмою "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" та є вибірковою навчальною дисципліною, що вивчають, згідно з навчальним планом підготовки фахівців спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання.

Самостійна робота студента є формою організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом самостійно під методичним керівництвом викладача.

Мета самостійної роботи студентів полягає в засвоєнні в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів загальних і професійних компетентностей, які відіграють суттєву роль у становленні майбутнього фахівця вищого рівня кваліфікації.

Глибоке засвоєння навчальної дисципліни передбачає прослуховування матеріалу на лекціях і вивчення джерел рекомендованої літератури, осмислення теоретичного матеріалу, викладеного в методичних рекомендаціях, виконання практичних та ситуаційних завдань, кейсів, а також відповіді на різного типу питань, спрямованих на перевірку знань, здобутих

у ході вивчення теми. Уміння самостійно працювати з інформацією, аналізувати економічні, зокрема міжнародні явища та процеси, напрями й моделі проведення досліджень і їхніх окремих методів відповідає вимогам Національної рамки кваліфікацій і забезпечує формування професійних компетентностей у студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Компетентності та результати навчання, яких набувають і досягають студенти в результаті вивчення навчальної дисципліни

Компетентності	Результати навчання
<p>Здатність працювати в міжнародному контексті.</p> <p>Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>Здатність аналізувати міжнародні процеси в різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.</p> <p>Здатність оцінювати стан та напрями досліджень міжнародних відносин і світової політики в політичній, економічній, юридичній науках, міждисциплінарних дослідженнях.</p> <p>Здатність бути критичним і самокритичним</p>	<p>Здійснювати опис та аналіз міжнародної ситуації, збирати з різних джерел необхідну для цього інформацію про міжнародні й зовнішньополітичні події та процеси.</p> <p>Збирати, опрацьовувати та аналізувати великі обсяги інформації про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, регіональних систем, міжнародних комунікацій.</p> <p>Досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів і міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації.</p> <p>Мати навички у самостійному визначенні освітніх цілей та навчання, пошуку необхідних для їхнього досягнення освітніх ресурсів</p>

Змістовий модуль 1

Теоретико-методологічні основи соціологічного дослідження міжнародних відносин

Тема 1. Міжнародні відносини як об'єкт соціологічного дослідження

Питання до теми

1. Підходи до теорії міжнародних відносин.
2. Наявні класифікації наук.
3. Основні етапи становлення наукових досліджень.
4. Проблеми дослідження сфери міжнародних відносин.
5. Особливості дослідження міжнародної ролі ТНК, національно визвольних рухів та інших учасників міжнародних відносин.
6. Соціологічні дослідження суб'єктів міжнародних відносин.

Ключові поняття: міжнародні відносини, система міжнародних відносин, форми та види міжнародних відносин, учасники міжнародних відносин, міжнародні актори, дослідження, наука, наукові дослідження, науковий підхід у дослідженні міжнародних відносин, класифікація наукових досліджень, поняття соціологічного дослідження.

Рекомендована література: основна [1; 3; 4]; додаткова [6; 8; 12]; інформаційні ресурси [14; 17; 18].

Завдання 1.1

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та сутності наукових досліджень.

Кожному студентові необхідно підготувати невелику доповідь та/або презентацію чи написати есе на одну із запропонованих тем або вибрати власну, погоджену з викладачем, та виступити на практичному занятті.

1. Напрями розвитку міжнародних відносин в Україні.
2. Сценарії розвитку міжнародних відносин до 2030 року.

3. Сучасні види наукових досліджень.
4. Основні цілі дослідження сфери міжнародних відносин.
5. Проблеми наукового дослідження сфери міжнародних відносин.
6. Приклади проведених сучасних досліджень у сфері міжнародних відносин.

Кожну з тем можна звузити.

Завдання 1.2

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та сутності досліджень у сфері міжнародних відносин і світової політики.

Дайте обґрунтовані відповіді на запитання для самодіагностики.

1. Назвіть основні підходи до поняття "міжнародні відносини".
2. Визначте й охарактеризуйте структуру та середовище в міжнародних відносинах.
3. Визначте та розкрийте типи та форми міжнародних відносин.
4. Які основні принципи міжнародних відносин вам відомі?
5. Назвіть особливості міжнародних відносин на сучасному етапі розвитку.
6. Дайте визначення поняття "наука" та "наукове дослідження".
7. Назвіть основні відмінні риси наукового підходу в дослідженні міжнародних відносин.
8. Назвіть відомі вам види наукових досліджень.

Методичні рекомендації до виконання завдань 1.1 і 1.2

Студент має бути готовий до обговорення контрольних, дискусійних і проблемних питань за кожною темою та виконання практичних завдань, вправ і ситуаційних та домашніх завдань.

Для виконання завдань необхідне ознайомлення з матеріалами лекційних занять, презентацій із відповідної теми та рекомендованою літературою, доцільно прочитати й переглянути перелік основних питань теми лекційного та практичного (лабораторного) заняття.

Під час підготовки та виконання завдань самостійної роботи студентів радимо дотримуватися певної послідовності та правил:

спочатку необхідно переглянути та вивчити теоретичний матеріал;

відповідь на кожне завдання спробуйте писати самостійно;

після опрацювання теоретичних питань і вправ виконуйте завдання, які мають комплексний характер та охоплюють не тільки теорію, але й практичний складник;

дотримуйтеся принципу послідовності під час виконання завдань, тому що їхня черговість має внутрішню логіку;

не робіть спроб угадати відповідь, оскільки кожне завдання передбачає систему доказів правильності вирішення або вибраної відповіді.

Тема 2. Інформаційне забезпечення досліджень у сфері міжнародних відносин

Питання до теми

1. Інтернет як джерело та канал отримання міжнародної інформації.
2. Поняття конфіденційності даних у дослідженні міжнародних відносин.
3. Проблеми та труднощі отримання даних у сфері міжнародних відносин.
4. Можливість використання неофіційних каналів отримання інформації в дослідженні міжнародних відносин.
5. Методи та інструменти боротьби з дезінформацією.
6. Використання сучасних технологій у процесі інформаційного забезпечення дослідження сфери міжнародних відносин.

Ключові поняття: інформація, міжнародна інформація, фактографічні джерела інформації, документ, первинна та вторинна інформація, офіційні та неофіційні канали збирання інформації, інформаційні агентства, дезінформація, інформаційне забезпечення наукового дослідження, міжнародні чутки, методи дезінформування.

Рекомендована література: основна [2; 5]; додаткова [7; 9; 11]; інформаційні ресурси [15; 17].

Завдання 2.1

Мета завдання – формування навичок у критичному аналізі інформаційних і літературних джерел, із метою підготування студентів до виступу на практичних та семінарських заняттях.

Підготуйте доповідь та/або презентацію чи напишіть есе на одну з запропонованих тем:

1. Джерела та канали отримання інформації для дослідження у сфері міжнародних відносин.
2. Переваги й недоліки первинної та вторинної інформації.
3. Захист інформації й інформаційного забезпечення дослідження на міжнародній арені.
4. Інтернет та інформаційні агентства як основні джерела інформації в дослідженні міжнародних відносин.

Завдання 2.2

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу та пошуку додаткової інформації з питань інформаційного забезпечення досліджень у сфері міжнародних відносин.

Дайте обґрунтовані відповіді на запитання для самодіагностики.

1. Які є види інформації.
2. У чому полягає розбіжність між первинною та вторинною соціологічною інформацією?
3. Назвіть джерела вторинної інформації в соціологічних дослідженнях у сфері міжнародних відносин.
4. Розкрийте сутність та особливості синдикативної інформації.
5. Яка структура інформації системи?
6. Які є основні напрями соціологічних досліджень щодо глобальних проблем?
7. Назвіть та охарактеризуйте основні вимоги до інформаційного забезпечення дослідження.

Методичні рекомендації до виконання завдань 2.1 і 2.2

Перед виконанням завдань необхідно обов'язково ознайомитися з теоретичним матеріалом лекцій і переліком рекомендованої додаткової

літератури й інформаційними ресурсами для розгляду питань, зарахованих до самостійної роботи студентів і підготовку до індивідуальних та групових виступів та презентацій.

Тема 3. Загальна методологія соціології міжнародних відносин

Питання до теми

1. Роль загальнонаукових методів у соціальному пізнанні.
2. Взаємозв'язок проблеми, об'єкта та предмета дослідження.
3. Основні, часткові та додаткові завдання дослідження.
4. Послідовність висунення завдань, залежно від цілі та виду дослідження.
5. Особливості застосування можливостей кількісної та якісної соціологічної методології щодо вивчення міжнародних відносин і міжнародної світової політики.
6. Взаємозв'язок теоретичної й емпіричної соціології.
7. Відмітності у стратегіях кількісної та якісної соціології.
8. Етичні проблеми досліджень у соціології міжнародних відносин.

Ключові поняття: соціологія міжнародних відносин, завдання соціологічних досліджень, соціологічні методи дослідження, основні елементи соціологічного дослідження: мета, завдання, гіпотези, об'єкт, предмет, суб'єкти та висновок дослідження, зондувальне дослідження, суцільне дослідження, вибіркоче спостереження, генеральна сукупність, вибірка, проста випадкова вибірка, репрезентативність вибірки.

Рекомендована література: основна [1; 2; 5]; додаткова [7; 8; 10–13]; інформаційні ресурси [16–18].

Завдання 3.1

Мета завдання – формування навичок у розрахунку розміру вибірки дослідження.

Міжнародне соціологічне агентство, що проводить дослідження міжнародного ринку, має визначити розмір вибірки. Замовник вимагає

забезпечити 95 % рівень надійності вибірки за величини стандартної похибки ± 4 %. Співробітники агентства припускають, що за випадкової вибірки респондентів близько 60 % респондентів дадуть відповідь на поставлене запитання "так" (що й цікавить дослідників насамперед) і 40 % скажуть "ні".

Яким має бути розмір простої випадкової вибірки?

Методичні рекомендації до виконання завдання 3.1

Розмір простої випадкової вибірки, необхідної для оцінювання значення досліджуваної змінної в генеральній сукупності, може бути розраховано за такою формулою:

$$n = \left(\frac{Z_{\alpha} \times s}{E} \right)^2, \quad (3.1)$$

де s – середнє квадратичне відхилення значень досліджуваної змінної у вибірці або краще в генеральній сукупності, якщо воно відомо;

E – припустимий рівень помилки (\pm) оцінювання аналізованого параметра в генеральній сукупності, що обчислюють в одиницях його вимірювання (якщо одиницями вимірювання є відсотки, то їх має бути наведено в частках одиниці);

Z_{α} – константа, що залежить від бажаного рівня вірогідності (значущості) результатів α .

Середнє квадратичне відхилення у вибірці (s) розраховують за такою формулою:

$$s = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}, \quad (3.2)$$

де x_i – значення аналізованої змінної в кожному i -му спостереженні вибірки;

\bar{x} – середнє значення аналізованої змінної у вибірці;

n – кількість спостережень у вибірці;

Z_{α} – константа, що залежить від бажаного рівня вірогідності (значущості) результатів α .

Константа (Z) залежно від бажаного значення (α), може набувати значень наведених у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Значення константи, залежно від рівня значущості
результатів дослідження**

α	1 %	5 %	10 %	20 %
Z_{α}	2,57	1,96	1,64	1,28

Застосування формули (3.1) можливо, коли в дослідженні інтерес становлять середні значення або пропорції (частки). Водночас (s) повинно мати ті самі одиниці вимірювання, що й шукане середнє значення або частка (пропорція, співвідношення).

Під час розрахунку обсягу вибірки на практиці виникає проблема відсутності даних про оцінювання середнього квадратичного відхилення в генеральній сукупності. У цій ситуації можливі такі шляхи розв'язання проблеми:

якщо є можливість, звернутися до результатів схожого дослідження, здійсненого в минулому, і використовувати спостережуване в цьому дослідженні значення середнього квадратичного відхилення;

можна провести попереднє дослідження 30 представників цільової групи, і на цій основі оцінити значення середнього квадратичного відхилення;

якщо відомі максимально можливе (X_{\max}) і мінімально можливе (X_{\min}) значення досліджуваної ознаки в генеральній сукупності та прийнята гіпотеза про нормальний характер розподілу, то значення середнього квадратичного відхилення може бути оцінено в такий спосіб:

$$s = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{6}. \quad (3.3)$$

Розрахунок розміру простої випадкової вибірки, необхідної для оцінювання значення співвідношень (пропорцій) у генеральній сукупності

також роблять за такою формулою (3.4), але у якій величину (s) задано вираженням:

$$s = \sqrt{p(1-p)}, \quad (3.4)$$

де p – співвідношення (частка, пропорція), спостережуване у вибірці.

Якщо немає ніякої інформації про можливі значення середньоквадратичного відхилення аналізованих пропорцій у вибірці (s), то щоб оцінити це значення можлива процедура, сутність якої полягає у використанні найбільшого з можливих значень добутку $p(1-p)$. Значення цього виразу ніколи не перевищить 0,5. Зважаючи на це, формула (3.1) для розрахунку розміру вибірки набуває вигляду:

$$n = \frac{Z_{\alpha}^2 \times 0,25}{E^2}. \quad (3.5)$$

Завдання 3.2

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та сутності соціологічних досліджень.

Дайте обґрунтовані відповіді на запитання для самодіагностики.

1. Розкрийте сутність соціології міжнародних відносин.
2. Визначте основну проблематику соціології міжнародних відносин.
3. Дайте визначення поняття "метод" та "методологія".
4. Охарактеризуйте структуру та функції соціологічних методів.
5. Назвіть основні елементи соціологічного дослідження.
6. Чим викликана необхідність у визначенні опрацьованої ситуації та висунення гіпотез на початку дослідження?
7. Які основні етапи соціологічного дослідження у сфері міжнародних відносин?
8. Наведіть особливості зондувальних, описових і пояснювальних досліджень у сфері міжнародних відносин.
9. Назвіть тенденції сучасного розвитку соціологічних досліджень у сфері міжнародних відносин.

10. Назвіть причини виникнення етичних проблем у процесі підготовки та проведення соціологічних досліджень і можливі шляхи їхнього уникнення.

11. У чому полягають переваги вибіркового спостереження?

12. Назвіть відомі вам типи та способи розрахунку розміру вибірок.

Методичні рекомендації до виконання завдань 3.2

Студент має бути готовий до обговорення контрольних, дискусійних і проблемних питань за кожною темою та виконання практичних завдань, вправ і ситуаційних та домашніх завдань.

Для виконання завдань необхідне ознайомлення з матеріалами лекційних занять, презентацій із відповідної теми та рекомендованою літературою, доцільно прочитати й переглянути перелік основних питань теми лекційного та практичного (лабораторного, семінарського) заняття.

Під час підготовки та виконання завдань самостійної роботи студентів радимо дотримуватися певної послідовності та правил:

спочатку необхідно переглянути та вивчити теоретичний матеріал; відповідь на кожне завдання спробуйте писати самостійно;

після опрацювання теоретичних питань і вправ виконуйте завдання, які мають комплексний характер та охоплюють не тільки теорію, але й практичну складову;

дотримуйтеся принципу послідовності під час виконання завдань, тому що їхня черговість має внутрішню логіку;

не робіть спроб угадати відповідь, оскільки кожне завдання передбачає систему доказів правильності вирішення або вибраної відповіді.

Тема 4. Програма соціологічного дослідження

Питання до теми

1. Розвідувальний, дескриптивний, аналітично-експериментальний плани дослідження та план повторно-порівнювального дослідження як основні способи проведення "кількісного" соціологічного дослідження.

2. Організація та планування теоретично-прикладного кількісного дослідження.

3. Логіка проведення якісного соціологічного дослідження.
4. Труднощі й помилки в організації соціологічного дослідження.
5. Параметри складності об'єкта дослідження в соціальних науках.
6. Суб'єкт у соціальних дослідженнях.
7. Поняття валідності, репрезентативності, правильності, сталості результатів дослідження.

Ключові поняття: емпіричне дослідження, проєкт соціологічного дослідження, програма соціологічного дослідження, види гіпотез, бюджет соціологічного дослідження, методи збирання первинної інформації щодо міжнародних відносин.

Рекомендована література: основна [1; 2; 5]; додаткова [8; 9; 11]; інформаційні ресурси [16–18].

Завдання 4.1

Мета завдання – формування навичок у складанні та коригуванні методологічної частини програми соціологічного дослідження.

Громадська організація "Атланта" реалізовує власну програму соціологічного дослідження та перебуває на другому її етапі. Так, було поставлено проблему дослідження, висунуто гіпотези дослідження, мету та засоби проведення описового дослідження. Визначено необхідність у використанні вибіркового спостереження та безпосередньо розраховано розмір вибірки. Проте її розмір виявився настільки значним, що може призвести до підвищення витрат, виділених на процес дослідження. За таких умов необхідно зменшити розмір вибірки, щоб вкластися в бюджет проведення дослідження. Відомі такі дані: чисельність генеральної сукупності становить 1 275 об'єктів приватної власності. Розмір простої випадкової вибірки становив 514 об'єктів приватної власності. Вам як помічнику дослідника необхідно зменшити розмір вибірки.

Методичні рекомендації до виконання завдання 4.1

Розрахунок розміру вибірки застосовують у тих випадках, коли генеральну сукупність вважають нескінченною. На практиці ж таку ситуацію

зустрічають не завжди. Якщо розрахунковий розмір вибірки перевищує 20 % від відомого розміру генеральної сукупності, то розглянуті раніше формули дають завищений розмір вибірки, порівняно з необхідним тоді, як витрати на опитування вибірки респондентів становлять істотне обмеження будь-якого дослідження.

У тих випадках, коли розрахунковий розмір вибірки наближається до розміру генеральної сукупності, його може бути скоректовано в бік зменшення без втрати бажаного рівня вірогідності й без перевищення припустимої помилки вимірювання на основі урахування фактора вичерпаності. Значення коефіцієнта, що дозволяє скоригувати розмір вибірки, розрахований за формулою (3.1), з урахуванням цього фактора (K_B), визначають на основі такої формули:

$$K_B = \sqrt{\frac{N-n}{N-1}}, \quad (4.1)$$

де N – розмір генеральної сукупності;
 n – розмір вибірки.

Завдання 4.2

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та сутності соціологічних досліджень.

Дайте обґрунтовані відповіді на запитання для самодіагностики.

1. Дайте визначення та поясніть сутність емпіричного дослідження.
2. Розкрийте послідовність та сутність основних складових частин програми соціологічного дослідження.
3. Визначте основні функції програми дослідження.
4. Назвіть відмінності між планом та програмою дослідження.
5. Який етап програми соціологічного дослідження є одним з основних? На якому етапі виникає найбільша кількість помилок?
6. Назвіть основні вимоги до складання програми соціологічного дослідження.
7. Із яких витрат складається бюджет соціологічного дослідження?
8. Які є методи розрахунку бюджету соціологічного дослідження?

Змістовий модуль 2

Методи проведення соціологічного дослідження у сфері міжнародних відносин

Тема 5. Аналіз ситуацій у дослідженні міжнародних відносин

Питання до теми

1. Аналіз документів у соціології: поняття, можливості, напрями використання.
2. Інформаційні можливості та цінність документальних джерел соціальної інформації.
3. Види документів, їхня класифікація та характеристика.
4. Характеристика офіційних і неофіційних документів.
5. Неформалізований (традиційний) метод: поняття, процедури, особливості застосування в соціологічному дослідженні.
6. Переваги й недоліки контент-аналізу як методу збирання інформації у процесі дослідження міжнародних відносин.
7. Типові помилки в застосуванні методу спостереження. Переваги й недоліки методу спостереження.
8. Сфери застосування методу спостереження в соціальних і політичних науках та під час вивчення міжнародних відносин.

Ключові поняття: спостереження, картка спостерігача, включене спостереження, невключене спостереження, метод схожих ситуацій, метод порівняння, метод аналізу документів, подібність, опрацювання даних, контент-аналіз, шкали вимірювання.

Рекомендована література: основна [2]; додаткова [7; 9; 13]; інформаційні ресурси [15–17].

Завдання 5.1

Мета завдання – формування навичок у плануванні та організації спостереження.

Розробіть програму спостереження, яку може бути застосовано в ході дослідження визначеної проблеми соціологічного дослідження. Запропонуйте методичні рекомендації щодо її застосування, зазначивши:

завдання дослідження, які будуть вирішуватись за допомогою спостереження;

характеристику й особливості групи (осіб, подій), поведінка яких мають стати предметом спостереження;

визначте критерії спостереження та засоби фіксації виявів поведінки, які є предметом спостереження, відповідно до визначених критеріїв;

розробіть план спостереження;

напишіть інструкцію для осіб, які будуть здійснювати спостереження, щодо його проведення на основі розробленого плану.

Завдання 5.2

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та сутності соціологічних досліджень.

Дайте обґрунтовані відповіді на запитання для самодіагностики.

1. Назвіть основні види спостереження та їхні відмінності.
2. У чому полягають переваги та недоліки включеного спостереження?
3. Визначте особливості застосування методу спостереження в різних типах дослідження, реєстраційні документи.
4. Назвіть, які на вашу думку висуваються науково-етичні вимоги до дослідника при спостереженні.
5. У чому полягає перевага методу аналізу документів у процесі дослідження сфери міжнародних відносин?
6. Назвіть основні методи аналізу документів.
7. Охарактеризуйте, у чому полягають переваги використання методу контент-аналізу в дослідженні міжнародних відносин.
8. Назвіть умови використання методу порівняння у процесі соціологічного дослідження.

Тема 6. Комунікативні та соціально-психологічні методи дослідження міжнародних відносин

Питання до теми

1. Запитання як інструмент здобуття емпіричних даних.
2. Співвідношення усних та письмових опитувань у соціологічному дослідженні.
3. Способи підвищення якості й надійності результатів опитування.
4. Специфіка моніторингу громадської думки.
5. Інтерв'ю та особливості його застосування в соціологічному дослідженні.
6. Інтерв'ю як процес спілкування соціолога з респондентом.
7. Вимоги до організації та проведення інтерв'ю.
8. Типові помилки в анкетуванні та шляхи їхнього подолання.
9. Сучасні та перспективні види опитування: Інтернет, рейтинг теле-радіопередач та інші інформаційні технології.
10. Методи відбору експертів у соціологічному опитуванні: документальний, експериментальний, атестація та самооцінювання.
11. Спеціальні методики роботи експертів (бальне оцінювання, упорядкування рангів, парне порівняння, послідовне порівняння).
12. Соціограма й соціоматриця, їхня побудова та аналіз. Проєкування соціометричної картки.
13. Поняття експериментальної та контрольної групи в тестуванні.
14. Біографія як поле соціологічної інформації.

Ключові поняття: опитування, інтерв'ю, анкета, опитник, тестування, респондент, експертне-опитування, фокус-групові дискусії, біографічні дослідження, соціометричні опитування.

Рекомендована література: основна [2]; додаткова [7; 9]; інформаційні ресурси [16; 17].

Завдання 6.1

Мета завдання – формування навичок у роботі з анкетами у процесі дослідження за різними типами та формами питань.

Відомо, що близько 20 – 30 % помилок у збиранні інформації шляхом опитування пов'язано з нечіткістю ставлення запитань анкети.

Яких основних вимог слід дотримуватися під час формулювання запитань? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 6.2

Мета завдання – формування здатності до розроблення анкети та проведення опитування.

Розробіть анкету опитування, що може бути застосовано в ході дослідження визначеної проблеми, та методичні рекомендації щодо її застосування:

визначте завдання дослідження, які будуть вирішувати за допомогою анкетування;

охарактеризуйте особливості цільової групи анкетування (респондентів);

розробіть структуру анкети;

визначте основні та допоміжні запитання анкети;

визначте тип шкали та варіанти відповідей для кожного закритого запитання анкети;

визначте послідовність запитань в анкеті;

зробіть макет анкети;

напишіть інструкцію для інтерв'юєра щодо проведення анкетування на основі розробленої анкети.

Завдання 6.3

Мета завдання – формування здатності планувати та проводити інтерв'ю різних видів.

Розробіть план інтерв'ю, що може бути застосовано в ході дослідження визначеної проблеми, та методичні рекомендації щодо його застосування:

визначте завдання дослідження, які будуть вирішувати за допомогою інтерв'ювання;

охарактеризуйте особливості цільової групи інтерв'ювання;

розробіть структуру інтерв'ю;

визначте основні та допоміжні запитання (теми обговорення) інтерв'ю;

визначте послідовність запитань в інтерв'ю (для структурованого та фокусованого інтерв'ю);
підготуйте гайд інтерв'ю;
напишіть інструкцію для інтерв'юєра щодо проведення інтерв'ю на основі розробленого гайда.

Завдання 6.4

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу та пошуку додаткової інформації з питань використання комунікативних і соціально-психологічних методів дослідження міжнародних відносин.

Дайте обґрунтування відповіді на запитання для самодіагностики:

1. Назвіть основні відмінності між опитником та анкетною.
2. Які основні вимоги ставлять до питань під час складання анкети?
3. Яких вимог мають дотримуватися під час редагування тексту запитань для анкети?
4. Назвіть основні функції експертного опитування.
5. Охарактеризуйте практику застосування експертних оцінок в різних видах соціологічного дослідження.
6. Які на вашу думку, ставлять вимоги до інтерв'юєра?
7. Розкрийте сутність телефонного опитування як ефективного засобу отримання соціологічної інформації в дослідженні міжнародних відносин.
8. Назвіть специфіку анкетування у соціологічному дослідженні. Охарактеризуйте індивідуальне та групове анкетування.
9. Визначте типи питань та особливості їхнього використання.
10. Дайте характеристику інтерв'ю та особливостям його застосування в соціологічному дослідженні.

Методичні рекомендації до виконання завдання 6.1 – 6.4

Студент має бути готовий до обговорення дискусійних питань за кожною темою та виконання практичних завдань, вправ і ситуаційних завдань.

Ситуаційні завдання ґрунтуються на реальній інформації, однак для їхнього розроблення, зазвичай, використовують умовні назви, і фактичні дані може бути дещо змінено. Під час розгляду ситуації учасник

має право прийняти або відкинути обґрунтованість будь-якого постулату або визначення. У кожного студента може бути свій підхід, однак деякі загальні рекомендації, наведені далі, варто враховувати.

1. Спочатку необхідно прочитати всю наявну інформацію, щоб скласти цілісне уявлення про ситуацію.

2. Варто спробувати охарактеризувати ситуацію. Визначити, що в ній головне, а що – другорядне. Потім письмово зафіксувати висновки, у які зазначити основну проблему й підпроблеми, що підпорядковані їй.

3. Зафіксувати всі факти, що стосуються визначеної проблеми (не всі факти, розглянуті в ситуації, можуть мати безпосереднє ставлення до справи). Таким чином, легше простежити взаємозв'язок між наведеними даними.

4. Сформулювати критерії перевірки правильності запропонованого рішення.

5. Спробувати віднайти альтернативні варіанти рішення, якщо вони є. Які з них найбільше задовольняють критерії?

6. Розробити список практичних заходів, спрямованих на реалізацію вашого рішення. Багато остаточних рішень не мають успіху через неможливість практичного застосування.

Тема 7. Прогнозні методи соціологічного дослідження сфери міжнародних відносин

Питання до теми

1. Сутність та послідовність зворотнього прогнозування.
2. Відмінності методу Дельфі.
3. Системний підхід в дослідженні міжнародних відносин.
4. Особливості прогнозу на основі причинно-наслідкових зв'язків.

Ключові поняття: прогноз, прогнозування, політичне прогнозування, внутрішньополітичне прогнозування, зовнішньополітичне прогнозування, сценарії прогнозу, достовірність і корисність прогнозу, екстраполяція, метод аналогії, метод Дельфі, метод мозкового штурму, методи кореляції та регресії.

Рекомендована література: основна [2; 5]; додаткова [7; 11] інформаційні ресурси [16; 17].

Завдання 7.1

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та прогнозних методів дослідження сфери міжнародних відносин.

Кожному студентові необхідно підготувати невелику доповідь та/або презентацію чи написати есе на одну із запропонованих тем або вибрати власну, погоджену з викладачем, та виступити на практичному занятті.

1. Прогнозування на основі стійких тенденцій у сфері міжнародної політики.
2. Види та форми прогнозів, принципи й методи складання прогнозів.
3. Фактори ризику в роботі аналітика у процесі складання прогнозу.
4. Методика прогнозування політичних ризиків.
5. Сутність та форми аналітичних прогнозів.

Завдання 7.2

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та сутності досліджень у сфері міжнародних відносин і світової політики на основі методів прогнозування.

Дайте обґрунтовані відповіді на запитання для самодіагностики.

1. Надайте визначення поняття "прогноз" та "прогнозування".
2. Назвіть основні види прогнозів.
3. Перелічіть основні відмінності між кількісними та якісними прогнозами.
4. Визначте, за яких умов доцільне використання методів прогнозування в дослідженні міжнародних відносин.
5. Назвіть основні відмінності у процесі складання політичних прогнозів.
6. Охарактеризуйте основні принципи прогнозування.
7. Від яких факторів залежить результативність прогнозування?
8. У чому полягає перевага формалізованих методів прогнозування?
9. Основні недоліки формалізованих та інтуїтивних методів прогнозування.

Методичні рекомендації до виконання завдань 7.1 і 7.2

Студент має бути готовий до обговорення контрольних, дискусійних і проблемних питань за кожною темою та виконання практичних завдань, вправ і ситуаційних та домашніх завдань.

Для виконання завдань необхідно ознайомитися з матеріалами лекційних занять, презентацій із відповідної теми та рекомендованою літературою, доцільно прочитати й переглянути перелік основних питань теми лекційного та практичного (лабораторного) заняття.

Тема 8. Спеціально-наукові методи дослідження

Питання до теми

1. Характеристика комплексних методів досліджень.
2. Базові методики аналізу зовнішньої політики.
3. Дослідження політичної свідомості методами психосемантики.

Ключові поняття: моделювання, математична модель, аналітична модель, імітаційна модель, ситуаційний аналіз, case study, івент-аналіз, матричні моделі, SWOT-аналіз, метод Патерна.

Рекомендована література: основна [2; 5]; додаткова [7; 9; 11]; інформаційні ресурси [16; 17].

Завдання 8.1

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та використання спеціально-наукових методів у процесі дослідження

Дайте обґрунтовані відповіді на запитання для самодіагностики.

1. Назвіть основні відмінності імітаційних та математичних моделей.
2. Визначте наявні властивості моделей.
3. Охарактеризуйте відомі вам різновиди моделей.

4. У чому полягає специфіка моделювання міжнародних подій?
5. Перелічіть основні етапи здійснення SWOT-аналізу.
6. Назвіть основні вимоги до кейса під час використання методу case-study.
7. Охарактеризуйте структуру та назвіть алгоритм застосування івент-аналізу.

Тема 9. Результати та звітування із проведеного соціологічного дослідження міжнародних відносин

Питання до теми

1. Кількісна та якісна інтерпретація результатів досліджень.
2. Способи графічного й табличного надання результатів у дослідженні міжнародних відносин.
3. Вимоги до оформлення здобутих дослідницьких матеріалів.

Ключові поняття: аналіз результатів дослідження, звіт із проведеного соціологічного дослідження, структура наукового звіту, форми подання результатів дослідження, теоретичні та практичні результати.

Рекомендована література: основна [2; 5]; додаткова [7; 11]; інформаційні ресурси [16; 17].

Завдання 9.1

Мета завдання – формування навичок у проведенні досліджень у сфері міжнародних відносин та оформлення результатів дослідження.

Необхідно провести власне соціологічне дослідження та подати його результати. Для цього довільно вибрати напрям і тему соціологічного дослідження (однієї із запропонованих тем) із розробленням програми його проведення, реалізувати розроблений проєкт, оформити звіт і подати результати соціологічного дослідження та роботи групи.

1. Трансформація зовнішньополітичних цінностей українців.
2. Діаспора як суб'єкт сучасної системи міжнародних відносин.

3. Геополітичні орієнтири України.
4. Місце України в сучасних міграційних процесах.
5. Перспективи східного партнерства України в умовах сьогодення.
6. Стан та перспективи зниження безробіття в Україні.
7. Вплив криптовалюти на міжнародні відносини.
8. Стан та перспективи співпраці України із МВФ.
9. Напрями та перспективи діяльності ЕБРР в Україні.
10. Енергетична безпека України.
11. Якість освіти в умовах дистанційного навчання.
12. Протидія тероризму в Україні.
13. Екологічні проблеми та свідоме поведінка: національний вимір.
14. Наслідки пандемії COVID-19 для України.
15. Залежність від соціальних мереж молоді: причини, наслідки та шляхи подолання.
16. Стан патріотичних настроїв у суспільстві.
17. Своя тема (погоджена з викладачем).

Завдання 9.2

Мета завдання – формування здатності до поглибленого самостійного опрацювання теоретичного матеріалу й пошуку додаткової інформації з питань предметної області та здобуття результатів у процесі проведеного соціологічного дослідження міжнародних відносин.

Дайте обґрунтовані відповіді на запитання для самодіагностики.

1. Охарактеризуйте основні процедури підготовки та узагальнення даних.
2. Надайте визначення поняття та різновидів наукових результатів.
3. Визначте відмінності між науковим та науково-прикладним результатом дослідження.
4. У чому полягає інтерпретація результатів дослідження і для чого вона необхідна?
5. Назвіть структуру наукового звіту та визначте основні вимоги до нього.

Рекомендована література

Основна

1. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки / Р. Арон ; [пер. з франц.]. – Київ : Юніверс, 2004. – 688 с.
2. Важинський С. Е. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
3. Кузь О. М. Геополітика : конспект лекцій / О. М. Кузь, Д. С. Коротков. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 178 с.
4. Международные отношения и мировая политика : учеб. для вузов / П. А. Цыганков [и др.] ; под редакцией П. А. Цыганкова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Изд-во Юрайт, 2020. – 279 с.
5. Панченко Л. Ф. Математичні та статистичні методи аналізу соціологічної інформації : практикум / Л. Ф. Панченко ; КПІ ім. І. Сікорського, 2018. – 289 с.

Додаткова

6. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон; пер. з англ. Н. Климчук. – Львів : Кальварія, 2006. – 474 с.
7. Гурова К. Д. Економічний аналіз: методологія, організація, методика, практикум : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / К. Д. Гурова, К. Д. Ганін ; Харків. торг.-екон. ін-т Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2019. – 328 с.
8. Ермоленко Д. В. Социология и проблемы международных отношений (некоторые аспекты и вопросы социологических исследований международных отношений) / Д. В. Ермоленко. – Москва : Международные отношения, 1977. – 232 с.
9. Крыштановский, А. О. Анализ социологических данных с помощью пакета SPSS : учеб. пособ. для вузов / А. О. Крыштановский ; ГУ-ВШЭ. – Москва : Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2006. – 281 с.
10. Раймерз Ф. Компетентний діалог: використання досліджень для формування світової освітньої політики / Ф. Раймерз, Н. Мак-Гінн ; пер. з англ. – Львів : Літопис, 2004. – 212 с.

11. Статистичний аналіз соціологічних даних / В. І. Паніотто, В. С. Максименко, Н. М. Харченко ; Київ. міжнар. ін-т соціології. – Київ : Вид. дім "КМ Академія", 2004. – 269 с.

12. Шевель І. П. Основні напрямки вивчення міжнародного порядку в соціології міжнародних відносин / І. П. Шевель // Young Scientist. – 2016. – № 4.1 (31.1). – С. 14–18.

13. Щерба Г. І. Європейський вибір України та розвиток транскордонного співробітництва як предмет емпіричного соціологічного аналізу / Г. І. Щерба // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія : журнал наукових праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Творче об'єднання "Нова парадигма". – Київ, 2008. – Вип. 82. – С. 191–205.

Інформаційні ресурси

14. Дослідження міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://moyaosvita.com.ua/istoriya/doslidzhennya-mizhnarodnix-vidnosin>.

15. Європейські інформаційно-аналітичні центри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurasia.org.ru>.

16. Панина Н. В. Технология социологического исследования. Курс лекций [Электронный ресурс] / Н. В. Панина. – Режим доступа : <http://194.44.152.155/elib/local/r362.pdf>.

17. Соціологічні методи в дослідженні міжнародних відносин [Електронний ресурс] // ПНС ХНЕУ. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=6859>.

18. Терещенко Н. В. Проблема соціологічного методу в дослідженні міжнародних відносин [Електронний ресурс] / Н. В. Терещенко. – Режим доступу : http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30393/550_19-33.pdf;jsessionid=218996B338A77DCC160D41F9B102382A?sequence=1.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи соціологічного дослідження міжнародних відносин.....	5
Тема 1. Міжнародні відносини як об'єкт соціологічного дослідження.....	5
Тема 2. Інформаційне забезпечення досліджень у сфері міжнародних відносин.....	7
Тема 3. Загальна методологія соціології міжнародних відносин.....	9
Тема 4. Програма соціологічного дослідження	13
Змістовий модуль 2. Методи проведення соціологічного дослідження у сфері міжнародних відносин.....	16
Тема 5. Аналіз ситуацій у дослідженні міжнародних відносин	16
Тема 6. Комунікативні та соціально-психологічні методи дослідження міжнародних відносин	18
Тема 7. Прогнозні методи соціологічного дослідження сфери міжнародних відносин	21
Тема 8. Спеціально-наукові методи дослідження.....	23
Тема 9. Результати та звітування із проведеного соціологічного дослідження міжнародних відносин	24
Рекомендована література.....	26
Основна	26
Додаткова	26
Інформаційні ресурси	27

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ В ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів
спеціальності 291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Ус** Марина Ігорівна

Відповідальний за видання *І. П. Отенко*

Редактор *О. Г. Доценко*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2021 р. Поз. № 33 ЕВ. Обсяг 29 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*